

esik egybe, míg a részletesebben tárgyalt építészeti-képzőművészeti *válságperiódus* nem-partikuláris tartalomtól áthatott *monumentális írói életművek* keletkezésének a korszakával.) Más szóval: azok a tényezők, amelyeket Németh Lajos könyve minden bizonnyal méltán emel ki döntő fontosságú pozitívumokként s melyeknek a további lehetőségeit keresi, a *stílus* fő sajátágaival azonosíthatók-e, illetőleg találó-e rá a „stílus” megjelölés?

A kötet azért is ösztönöz ilyen kérdések fölvetésére, mert a lehetőségek szerint tudományos alapossággal dolgozik, és ez nemcsak abban mutatkozik meg, hogy gazdag szakirodalomra s elmélyült saját elemzésekre épít, hanem legalább ennyire a számba vett problémák sokaságának csoportosításában, áttekinthető rendszerezésében. A terminológiának és a hozzá kapcsolódó fogalmaknak a részleges bizonytalansága épp az ilyen (tényekre alapozni kívánó, egyszerűsített azonban erősen koncepciózus) művekben lesz szembetűnővé.

Persze az ilyen természetű problémák megoldása már nem egyetlen szerzőre vár. Amíg pedig ezt a művészetekkel foglalkozó esztétikai igényességű szaktudományok *együttese* elvégzi, addig a kutató kénytelen beérni a meglévő eszközökkel, vállalva az ebből eredő — néha kisebb, máskor nagyobb — pontatlanságok, esetleges tévedések kockázatát. És addig bizonyára hiábavaló kísérlet is lenne az esszének kissé „nagyvonalúbb” műfaja helyett a teljes szigorúsággal kidolgozott tudományos rendszerezésnek nagyobb terjedelmet is igénylő, minden állítást „körüljáró” és sokoldalúan ellenőrző-precízírozó műfaját választani. Azt a módszert, melyet egy-egy életmű vizsgálatának alkalmával követett eddig Németh Lajos.

A művészet sorsfordulója című kötet így is öröndetes ténye könyvkiadásunknak: összefoglaló és vitára ösztönző szerepével egyaránt. (Ízléses kiállítását külön dicséret illeti, ugyanakkor viszont elmondható, hogy képanyaga nem kapcsolódik mindig eléggé szorosan a szöveghez.) Szeretnénk azonban ezt a könyvet egyszerűsített előlegnek is tekinteni. Nemcsak az esetleges „időbeli folytatáshoz” (a „sorsforduló utáni” művészet helyzetének hasonló felvázolásához), hanem a téma egy-egy részletének majdani teljesebb kidolgozásához is. (*Gondolat Könyvkiadó, 1970.*)

TAMÁS ATTILA

PRÓZA

GULYÁS MIHÁLY KÉT ÚJ KÖNYVE

Pándi Pál írta a közelmúltban: „...egy agrármúltú és nem kis mértékben agrárjelenű ország művészetében érthető a paraszti világ művészi hangsúlytöbblete a szocialista irodalmon belül is...”

Mintha erre a tételre akarna válasz lenni Gulyás Mihály eddigi, időben rövid, de fölgyorsult dinamikájú írói pályája.

Mint elmondja, úgy lett író, hogy mint egy vidéken, Miskolcon megjelenő országos irodalmi folyóirat főszerkesztője nem nézhette ölbe tett kézzel a körötte röppenő szípirói kéziratlapokat — maga is megpróbálkozik vele. Megpróbálkozott.

Gyors egymásutánban három regényt tett le az olvasók asztalára, kettőt 1969-ben, a harmadikat már ebben az évben.

Az első, *A huszonnegyedik órában* műfaját tekintve inkább csak kisregény. De a három közül a legépikusabb.

Az 1960-as tsz-szervezés végig drámai küzdelmének lehetünk tanúi. Nyilvánvaló: csak azért nem kell végigolvasnunk a könyvet, hogy megtudjuk: Tömpe Já-

nos középparaszt belép-e a termelőszövetkezetbe, vagy sem — előre tudjuk, belép. Nem közömbös azonban: mi történik a belépési nyilatkozat aláírásáig. Tömpe és a fiatal szervező azonban ázó ádáz párviadala az olvasó figyelmét erősen leköti. Gulyás érdeme, hogy sem idegen, sem saját csapdjába nem esik. Úgy szövi az események fonalát, mintha maga sem tudná, mi lesz a végkifejlet. A történet befejezését figuráira bizza. A szervező már a párbeszéd megindulásakor odavágja: „Néha, hogy lépjünk egyet, virágra kell taposni.” Az effajta kijelentések azonban Tömpe lelki arcának egyetlen izmát sem rándítják meg. Gulyás mindvégig, tántoríthatatlanul: *benről*, a saját igaza oldaláról ábrázolja főhősét. Nem enged írói meggyőződésének, személyes világnézetének beleszólni Tömpe dolgába. Így marad ment — az e témánál annyi kísértésnek kitétt — sematizmustól.

A „próbatétel” sikerült, Gulyás az emelkedő léggömbben máris biztosan ülhetett. De hogyan tovább? Kétségtelenül már alkotás közben fölismerete egyik legfőbb erényét: hitelét; s ezt nem kockáztathatta. Egy, végül is idegen lelki miliőbe való behelyezkedés sikerülhetett első alkalommal, nem bizonyos azonban, hogy sikerül másodszer is...

A biztosabb útnak a saját emlék- és élményvilágának írói szándékaiba való bekapcsolása látszott. Regényt, regényeket írni életmeredélyeiről, sztereotip formában csak önmagát adni!

Az idő megfordul 1944 szeptemberétől egész pontosan 1945. január 18-ig követi nyomon a szerző, pontosabban, a regény nyelvén a tizenhat éves Kovács Miklós életének nekiindulását. Még inkább mondhatnók: nekiülődülését. Egy kriminológiai-lag alig marasztalható „bűncselekmény” — egy már amúgy is föltört falusi boltba belopakodik s édességgel jóllakik az örökké éhes kamazs, amiért aztán börtönbüntetéssel lakol — serkenti mozdulásra fogékonyságát az erkölcsi és politikai világrend törvényszerűsége iránt s érleli félférfivá mérhetetlen testi-lelki szenvedések árán.

A megpróbáltatásoknak azonban nincs vége.

A közelmúltban megjelent *Szélfúvás* szinte pontosan attól a naptól bonyolítja tovább Kovács Miklós élete sorát, melyen *Az idő megfordul* utolsó lapjain búcsúzott az olvasó a kis pásztorivadéktól, e fordított sorsú Nyilas Misitől.

A *Szélfúvás*-ban derül ki, milyen jó életiskolát járatott az eltelt négy-öt hónap az igazság s még inkább az igazságtalanság olvasztó lángjától forradalmárrá érett „pórsuhanc”-cal. A kis közösség, a falu gyerekarca bölcs bírójává válik — túlzásait is készek vagyunk megbocsátani. S az olykor kicsit bizarr történések mögött is érezzük: így hiteles a portré.

Az időben bebarangolt sáv most se sokkal több, mint az előbbi regényben, a szerző precizitásából ezúttal is mérhetjük az időt: 1945. október 3.: egy ostoba, a hadak útján visszamaradt gránát — a hős virtuskodásának következtében — majd-hogy életét, de mindenképp testi épségét követeli.

Gulyás remek elbeszélő. Gyors iramban járja a saját iskoláját. Főlesküdtött példaképei aligha vannak, a maga útját tapossa.

Egyvégtében végigolvasva a három kötetet, elének ugrik ez a mindenképpen figyelmet érdemlő írói profil. Az elbeszélő hang tiszta csörgedezésének egyenletesen adagoló kútfője a három kötet — ez az, amiből nem kell tanulnia a szerzőnek, fegyverzetéből végig futni fogja, bármily hosszú legyen is a pálya.

Abaúji származék, közvetlen letéteményese az országban beszélt egyik legtöbb nyelvszigetnek. Az abaúji nyelvjárás ősi és eredendő tisztaságának legfőbb bizonyítékaként nem véletlenül szokás a gönci—vizsonyi bibliafordításra hivatkozni, a Radicsból magyarodott Károli ezt a nyelvet használta, tudjuk, milyen fegyvertényként.

Hogy az abaúji népnyelv mennyire becsülendő ma is, egy frissen onnan jött író stílusából, a Gulyáséból a kíváncsi nyelvművelő lemérheti. E rövid írás feszes

keretei között, sajnos, példákkal ezt nem illusztrálhatjuk, de kárpótlás, ha arra gondolunk, mint olvasmányélmény, ha alig észrevehetően is, hat, javít, nemesít egyre szűrűlő, kopó köznyelvünkön.

A nyelvi köntös azonban nem pusztá sallang Gulyásnál. Szerves és szoros járuléka a szellemnek, melyre túlzás nélkül mondhatjuk, amolyan keresztezése a göbés és Kakuk Marci-s furfangnak. Bizonyításképp oldalakat idézhetnénk.

Amiből „menet közben” tanul Gulyás, az önfegyelmzés és főként a szerkesztés tudománya. Az egysíkúságot már második kötetében kezdi fodrozni. Értője már az *in medias res* kezdet eseménysorozatba illeszteni be az előzménymagyarázatot. S ez módszerré válik nála a figyelem ébrentartására éppúgy, mint a jellemábrázolás hitelének megalapozására.

Gulyás Mihály három könyvének megírása után egy halom kincsen ül, tudva, vagy öntudatlanul. Nem is fontos e pillanatban, hogy ezt számon tartsa. Az olvasó és recenzor csak a finoman elemzett élménysorjázásokból sejtetheti, ha mindössze egy jó évnyi élményanyagból két regényre is futotta, mi lapulhat még az író szellemi rejtékhelyein. Szellemesen mondta-írta Gulyás — maga is önéletírásnak tekintve két regényét. —: „Remélem, sikerül eljutnom a mához, a délutánhoz a délelőttől.”

E vállalkozás új feladatot is ró majd az íróra. Amít eddig megírt, lefutott történelem. A mából nézve, már ijesztően mozdulatlan és mozdíthatatlan múlt. A „délután”, aminek írására bizonyára már készülődik Gulyás, veszélyesebb terep lesz. Lényegesen nagyobb ellentmondások tűzéből kell majd előrántania a kort példázó emberi sorsot. Olykor az esendőt, félredobottat.

KISS GYULA

MOLDOVA GYÖRGY: HAJÓSOK ÉNEKE

Az ember — ha már hírlapíró — olykor elképzeli magának egy hetilapot. Olyasfélét, mint amilyen hajdan a *Művelt Nép* volt, de még inkább olyat, amilyen a most második évfolyamában járó bukaresti magyar újság, *A hét*. Egy ilyen hetilapot képzel el magának az ember — ha már hírlapíró —, s az oldalakon máris ott látja leginkább tisztelt, legtöbbször tartott pályatársainak írásait: ez zenekritikákat fogalmazna, amaz meg kisszíneseket. (E sorok írója — jegyzi meg szerénytelenül — tárcaszerző lenne, valamint ügyeletes meghatódott).

Az elképzelt és természetesen kultúrcentrikusnak szánt hetilapban névhez kötött rovatok ugyan lennének, de egy egész oldalt csak egyetlen szerző kapna: Moldova György. Mondjuk, minden második héten lenne az övé az a hat egész hasáb, és ilyenkor csupán azt közölné a cím melletti tartalommutató, hogy „Moldova-riport lapunk ikszedik oldalán”. De ezt a szokásosnál nagyobb betűkkel közölné...

Mindez az író összegyűjtött és a „Hajósok éneke” címen közreadott riportjainak olvastán jut az ember eszébe, együtt azzal a könnyebben megvalósítható kívánsággal, hogy legalább valamelyik megjelenő hetilapunk szerződhetné le Moldovát állandó riporterként saját oldallal, és a legfőbb munkatársi státuszba.

Hetilapjaink ugyanis jó riportokért, Moldova e műfajú írásai pedig százazrek olvastá hetilapokért kiáltanak.